

UDK 811.163.4'28(497.6)

Stručni rad

Haris ĆATOVIĆ (Sarajevo)

Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu

***BOSANSKOHERCEGOVAČKI
DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK XI***

Prvi rad „Govor zeničkih Muslimana starosjedilaca“ monografskog je karaktera, koja je u dijalektološkoj nauci vrlo značajna jer doprinosi detaljnijem opisu jezičkog sistema lokalnih govora, a samim tim i daje jasniju sliku o govornim specifičnostima dijalekta kojem pripada opisani govor. Monografski pristup u opisu lokalnog govora, svodi se na opis njegovih glavnih strukturnih osobenosti, a zasniva se na diferencijalnom pristupu, odnosno naglašavanju razlika u odnosu na susjedne dijalekte, govorne tipove, govore pa i na književni jezik. Stoga monografski pristup u dijalektološkoj nauci jedan je od najefikasnijih metoda istraživanja, zahvaljujući kojem se mogu dobiti važne informacije o razvoju određenog govora, s obzirom na funkcioniranje njegovih jezičkih osobenosti u određenom dijalekatskom sistemu čiji je on dio. To je ujedno i razlog zašto monografski pristup u ispitivanju lokalnih govora dobija svoj puni značaj. Rad „Govor zeničkih Muslimana starosjedilaca“, autora Muhameda Arnauta, u tom smislu, predstavlja vrijedan doprinos dijalektologiji bosanskog jezika, jer daje iscrpan opis lokalnog jezika, govora starosjedilaca Muslimana u Zenici, gdje uključujući primjenu odgovarajućih metoda obrađuje dijalekatski jezički materijal i zahvaljujući tome ostavlja pisano svjedočanstvo o autentičnom govoru Zeničana. Važnost ovog rada leži i u činjenici da dijalektološka nauka nije stizala na prostore Zenice, osim što su pojedine studije obrađivale pojedine govorne regije ili lokalne govore u susjedstvu. S obzirom na široki raspon monografskog pristupa u istraživanju zeničkog govora, autor na samom početku svoga rada daje važne etnografske i kulturološke podatke, geografski položaj i historiju, a s obzirom na te činjenice razmatra i društvenu diferencijaciju i prilike u Zenici. Suštinu rada čini iscrpan fonetski, morfološki i sintaksički opis govora Zenice.

U okviru fonetsko-fonološkog nivoa analize, opisane su njegove sistemske karakteristike zeničkog govora u odnosu na relevantne činjenice tadašnjeg standardnog jezika, te u nekim slučajevima i u odnosu na druge bosansko-hercegovačke govore. Fonemski sastav i njegove karakteristike posmatraju se kroz opis sistema samoglasnika i suglasnika pri čemu se identificiraju i

opisuju najupečatljivije karakteristike govora zeničkih Muslimana, glasovne podudarnosti između zeničkog govora i standardnog jezika, ali i njihov status u odnosu na druge bosanskohercegovačke govore. Na osnovu prikazanih rezultata dobijena je općenita slika o zeničkom govoru koja se očituje u sljedećim specifičnostima: zenički govor posjeduje standardni četveroakcenatski sistem, čija distribucija ne odstupa od one kakva je u standardnom jeziku, s tim da izuzetak čine riječi stranog porijekla u kojima se silazni akcent može javiti i van prvog sloga. Kad je riječ o vokalizmu zeničkog govora, od standardnog jezika kao i od drugih bosanskohercegovačkih govora izdvajaju ga jako frekventne redukcije vokala, naročito vokala *i*. Osim toga, prisutne su i supstitucije vokala. Naročito je važna informacija o stanju o pitanju refleksa starog glasa *jat*, jer je to najvažnije pitanje u hijerarhiji dijalektoloških pojava i jedno od ključnih diferencijalnih osobina među standardnim jezicima na srednjo-južno-slavenskom prostoru. Autor zaključuje da je primarna ikavska zamjena starosjedilačkog naroda *ě* bila ikavska, a ozbiljno je narušena uslijed doseljavanja žitelja koji u svom govoru imaju jekavsko-ekavsku zamjenu. Pišući o konsonantskom sistemu, autor daje generalnu napomenu da ima novoštokavske odlike, a specifičnosti koje navodi kao reprezentativne za zenički govor su grupe *šć* i *žđ* umjesto standardnih *št* i *žd*, redukcije sonanata i konsonanata, sažimanje dva afrikatska para na jedan (*ć* i *đ*), zastupljen je palatalniji izgovor frikativa *š* i *ž*, fonema *h* je frekventna u svim pozicijama, a onda daje i opis glasovnih promjena u vezi sa suglasnicima, konstatirajući da se u zeničkom govoru ne vrši dosljedno palatalizacija velara *k*, *g*, *h*. Autor dosljedno svaki teoretski dio, kao objašnjena koja ga prate potkrepljuje primjerima.

Različita istraživačka pitanja u pogledu ispitivanja osobnosti zeničkog govora doprinijela su jasnijoj slici njegove morfološke strukture. Kada govori o morfološkim osobnostima zeničkog govora, autor nas obavještava da, prije svega, u oblicima pojedinih vrsta riječi nema znatnijih odstupanja od standarda. Tretirajući svaku vrstu riječi posebno autor iznosi specifične crte morfologije zeničkog govora. Dijalekatske posebnosti u morfološkoj strukturi zeničkog govora izdvajaju ga od standardnog jezika nizom osobina koje autor opisuje, te potkrepljuje primjerima za svaku vrstu riječi.

Sintaksičkoj analizi zeničkog govora posvećena je nešto manja pažnja, možda i zbog činjenice da je dugo vremena u lingvistici bilo uvriježeno mišljenje da je sintaksa dijalekta pojednostavljena verzija sintakse standardnog jezika. Najčešće je ova okolnost bila faktor zbog kojeg sintaksa nije bila predmetom dijalektologije. Dakle, sintaksička analiza govora Zenice svedena je na pitanja koja su u vezi sa sintaksom padeža i glagola. Daju se opisi različitih funkcija i značenja padeža i padežnih konstrukcija, a u sintaksi glagola funkcije glagolskih oblika. U nastojanju da pokaže sintaksičke specifičnosti

zeničkog govora, autor u poglavlju *Napomene o rečenici* izdvaja bezlične konstrukcije rečenice, te neke pojedinosti o kongruenciji i redu riječi.

Na kraju valja kazati da dobijeni rezultati istraživanja, a prije svega vrijedan dijalekatski materijal, u naučnom smislu, pružaju dobru osnovu za daljnji razvoj i buduće istraživačke poduhvate koji će u fokusu svoga istraživanja imati zenički govor.

Drugi rad pod nazivom „Morfološke osobine govora Hercegovine i jugoistočne Bosne“ fokusiran je na sveobuhvatan morfološki opis sinhronijskog stanja govora područja Hercegovine i jugoistočne Bosne. Relevantnost teme rada opravdana je činjenicom da do danas građa koja je zabilježena u *Bosanskohercegovačkom dijalekatskom kompleksu* (1975–1986), a koja se odnosi na spomenuti prostor, nije sistematski proučavana, pa samim tim ni opisana. U stvari, do danas je, bar kad je u pitanju prostor Hercegovine i jugoistočne Bosne, obrađen tek fonetsko-fonološki sistem ovog područja, koji je i publiciran u knjizi *Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika* br. VIII (Sarajevo, 2002). U ovom radu se po prvi put daje opis i kvalifikacija činjenica i pojava unutar morfološke strukture ovih dvaju područja. Predočene su morfološke osobenosti sa 54 nasljenja mjesta, odnosno punkta u gradovima: Trebinje, Bi-leća, Čapljina, Ljubinje, Stolac, Mostar, Nevesinje, Kalinovik, Gacko, Foča, Jablanica, Konjic, Goražde, Čajniče, Rudo, Sarajevo, Posušje, Višegrad, Pale. Na osnovu morfološke analize jezičkih fenomena koji su prisutni u govorima ovih područja, izvedena su vrlo relevantna zapažanja i zaključci koji su na jedinstven i prvenstveno naučno utemeljen način obrađeni. Autorica je, tretirajući sve vrste riječi, uspjela očuvati klasični dijalektološki pristup u metodologiji analize i sistematizacije jezičke građe, a osim toga uspjela je i teorijski situirati i popratiti ovaj lokalni govor u dosadašnjim dijalektološkim istraživanjima. Osim toga, praktično je dat i opis dijalekatskog materijala relevantnog za morfološko istraživanje. Kada je to potrebno, autorica poseže i komparativnoj metodi, zahvaljujući kojoj se identificiraju specifične osobine upoređenih govora, u odnosu na književni jezik, a ponekad i na jezik drugih dijalekatskih oblasti. Iznesene činjenice i opisane pojave u morfološkoj strukturi govora Hercegovine i jugoistočne Bosne upućuju na zaključak da pripadaju istočnohercegovačkom dijalektu, ali valja napomenuti da su u morfološkoj strukturi prisustne i neke sporadične nesistemske specifičnosti koje su karakteristične za određene lokalne govore u ispitivanom govornom pojasu, ali one ni na koji način ne narušavaju strukturnu kompaktnost morfološkog sistema istočnohercegovačkog dijalekta. Objavljivanjem rada „Morfološke osobine govora Hercegovine i jugoistočne Bosne“ redakcija *Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika* dopunjuje svoju zadaću objavljivanjem građe prikupljenje u projektu *Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks*.

Budući da su oba rada nastala na prelazu 70-ih i 80-ih godina, Redakcija *Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika* odlučila je da ih štampa u izvornom obliku, onako kako je to bilo po ondašnjoj pravopisnoj normi, odnosno bez uvažavanja izmjena u pravopisnoj normi koje su se desile u ovom vremenskom periodu.